

УДК 376.017-057.874-056.264:316.77-047.22]:[376.091.3:001.895](045)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-2008-2020](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-2008-2020)

Малишевська Ірина Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Уманський національний університет, м. Умань, <https://orcid.org/0000-0003-0889-2552>.

Лемешук Марина Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Уманський національний університет, м. Умань, <https://orcid.org/0000-0002-7831-1023>.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розкрито шляхи формування комунікативної компетентності молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивного навчання. Визначено, що впровадження інклюзивного навчання має на меті підвищити ступінь участі молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, уникнути ізоляваності, подолання бар'єрів на шляху соціалізації в суспільстві, виключення будь-якої дискримінації. Узагальнено сутність поняття «комунікативна компетентність» особистості. З'ясовано, що формування комунікативної компетентності є однією з важливих проблем логодидактики. Проаналізовано комунікативні труднощі, що призводять до комунікативного збою, який є результатом розбалансування в системі комунікації (недостатньо адекватна комунікація, повне нерозуміння комунікантів). Досліджено, що володіння комунікативними вміннями на належному рівні дозволяє молодшим школярам з порушеннями мовленнєвого розвитку ефективно взаємодіяти з учнями з нормотиповим розвитком при різних видах навчальної діяльності. Визначено, що активізація комунікативної діяльності молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивного навчання є основою до оволодіння знаннями, уміннями та комунікативними навичками, критерієм інтенсивності та успішності формування комунікативної особистості.

З'ясовано, що впровадження інклюзивного навчання, передбачає пошук нових форм, методів, засобів педагогічного впливу на процес формування комунікативної компетентності у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку для їх успішної соціальної адаптації.

Окреслено інноваційні методи, які доцільно використовувати в умовах інклюзивного навчання молодших школярів з порушеннями мовленнєвого

розвитку: веб-квести, гейміфікація, гуморизація, проекти, скрайбінг, ТАН-Содерберг, кооперація, рольові ігри, брейн-стормінг, робота в парах та малих групах, «рівний-рівному», «пошук інформації», «коло ідей», кейс «аналіз ситуації», сторітеллінг, Lego-конструювання, імаготерапія, ізотерапія, бібліоте-рапія, ігротерапія, тілесно-орієнтована та анімаційна терапія та інші. Визначено, що інноваційні методи сприяють вдосконаленню мовленнєвих і комунікативних компетентностей молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивне навчання, комунікативна компетентність, молодші школярі з порушеннями мовленнєвого розвитку, комунікативні труднощі, формування комунікативної компетентності у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку, інноваційні методи інклюзивного навчання.

Malyshevska Iryna Anatoliivna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Special Education Department, Uman National University, Uman, <https://orcid.org/0000-0003-0889-2552>.

Maryna Lemeschuk PhD in Education, Associate Professor at Special and Inclusive Education Department, Uman National University, Uman, <https://orcid.org/0000-0002-7831-1023>

INNOVATIVE METHODS OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS IN INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. The article reveals the ways of forming the communicative competence of primary school children with speech disorders in the conditions of inclusive education. It has been determined that the implementation of inclusive education aims to increase the level of participation of primary school children with speech disorders in the educational process of general secondary education institutions, to avoid isolation, to overcome barriers to socialization in society, and to exclude any discrimination. The essence of the concept of "communicative competence" of an individual has been generalized. It has been established that the formation of communicative competence is one of the important problems of logodidactics. The communicative difficulties leading to communicative failure, which is the result of an imbalance in the communication system (inadequate communication, complete misunderstanding between communicants), have been analyzed. It has been researched that the possession of communicative skills at an appropriate level allows primary school children with speech disorders to interact effectively with typically developing students during various types of educational activities. It is determined that the activation of communicative activity of primary school children with speech disorders

in inclusive settings is the basis for mastering knowledge, skills, and communicative abilities, as well as a criterion for the intensity and success of forming a communicative personality.

It has been clarified that the implementation of inclusive education involves searching for new forms, methods, and means of pedagogical influence on the process of forming communicative competence in primary school children with speech disorders for their successful social adaptation. The innovative methods that are expedient to use in the inclusive education of primary school children with speech disorders have been outlined: web quests, gamification, humorization, projects, scribing, TAN-Soderbergh, cooperation, role-playing, brainstorming, work in pairs and small groups, "peer-to-peer," "information search," "circle of ideas," case study "situation analysis," storytelling, Lego-construction, imagotherapy, isotherapy, bibliotherapy, play therapy, body-oriented and animation therapy, etc. It has been determined that innovative methods contribute to the improvement of speech and communicative competencies of primary school children with speech disorders in the conditions of inclusive education.

Keywords: inclusive education, communicative competence, primary school children with speech disorders, communicative difficulties, formation of communicative competence in primary school children with speech disorders, innovative methods of inclusive education.

Постановка проблеми. Зміни, які нині відбуваються в системі освіти України та зумовлені інтеграцією держави до європейського освітнього простору й орієнтацією на міжнародні стандарти, спричинили оновлення шкільної освіти. Основними напрямками такої модернізації визначено: упровадження компетентнісного підходу, формування безбар'єрного та інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти, реалізацію інклюзивного навчання, а також розроблення різноманітних освітніх стратегій для гнучкого врахування багатоманітних потреб учнів. Важливими завданнями сучасної школи є також розвиток, виховання і соціалізація дитини шкільного віку, формування компетентного мовця, національно свідомої та духовно розвиненої мовної особистості. Особливо актуальною сьогодні є проблема навчання молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку, оскільки такі діти часто стикаються з труднощами у спілкуванні, комунікації, формулюванні та висловленні власних думок, а також в оволодінні програмними мовленнєвими вимогами. Разом із тим сучасна система організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання поки що недостатньо враховує специфіку навчально-пізнавальної та соціально-комунікативної діяльності молодших школярів, які мають порушення мовленнєвого розвитку. Саме тому проблема розвитку їхнього мовлення та комунікативної компетентності набуває особливої значущості в умовах упровадження інклюзивного навчання в умовах Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях Е.Данілавічюте, А.Колупаєвої, Н.Компанець, Л.Коваль-Бардаш, Н.Лопатинської, І.Марченко, С.Миронової, Т.Погорєлової, К.Пономарьової, Ю.Рібцун, Л.Савчук, Н.Софій, О.Таранченко, В.Тарасун, М.Шеремет та інших обґрунтовано, що вирішення проблеми забезпечення рівного доступу до освіти молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивного навчання пов'язане з необхідністю надання їм якісних освітніх послуг. Науковці наголошують, що це є важливою умовою організації повноцінного освітнього процесу та актуалізує потребу у пошуку нових форм, методів, прийомів, і засобів педагогічного впливу, орієнтованих на розвиток у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку комунікативної компетентності та створення умов для їх успішної соціалізації.

Мета статті. У статті представлено інноваційні методи формування комунікативної компетентності у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах їх інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу наукових праць, присвячених проблемі формування комунікативної компетентності, К.Пономарьова подає узагальнене трактування поняття «комунікативна компетентність» як характеристики особистості, що охоплює сукупність знань, умінь, досвіду та індивідуальних якостей, які забезпечують можливість успішно реалізовувати мету спілкування та досягати взаєморозуміння між його учасниками. У структурі комунікативної компетентності К.Пономарьова виокремлює теоретичний, практичний та особистісний компоненти. Теоретичний компонент передбачає наявність знань про особливості міжособистісної взаємодії, уміння знаходити потрібну інформацію та визначати її джерела, переконливо обґрунтовувати власну позицію, грамотно і стилістично правильно будувати висловлювання, а також подавати інформацію чітко, логічно, доступно й виразно. Практичний компонент охоплює сукупність умінь, пов'язаних зі сприйняттям себе, співрозмовника та самого процесу комунікації, зокрема здатність розуміти емоційний стан партнера по спілкуванню, уважно слухати його та використовувати власний досвід у комунікативній взаємодії. Особистісний компонент включає систему комунікативних рис і якостей особистості, серед яких важливе місце займають емпатія як здатність розпізнавати внутрішній стан інших людей, уміння оцінювати можливі варіанти власної поведінки й обирати ті дії, яких очікує співрозмовник, а також товариськість, толерантність і здатність до рефлексії [10]. Для кожного вікового етапу розвитку особистості компетентність визначається наявністю певних орієнтовних показників.

Саме в початковій школі закладається підґрунтя для формування комунікативної компетентності, яка проявляється не лише у здатності отримувати й передавати інформацію, а й у вмінні взаємодіяти з іншими людьми, сприймати їх та пізнавати одне одного.

Узагальнивши різні наукові підходи до трактування поняття комунікативної компетентності молодшого школяра, ми дійшли висновку, що комунікативна компетентність молодшого школяра є інтегрованим особистісним утворенням, яке поєднує теоретичну та практичну готовність і здатність учня до здійснення комунікації, забезпечує її ефективність та створює умови для творчої самореалізації в процесі спілкування. Комунікативна компетентність молодшого школяра виявляється у здатності взаємодіяти з людьми різного віку та соціального статусу, розуміти й відтворювати інформацію, сприйняту на слух або прочитану, змістовно, логічно й грамотно висловлювати власні думки в усній та письмовій формах, а також вільно користуватися мовою в різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях [1; 9; 10].

Теоретичні та практичні аспекти формування комунікативної компетентності посідають одне з провідних місць у спеціальній педагогіці та логодидактиці. Перебуваючи у складному діалектичному взаємозв'язку з психічною діяльністю дітей молодшого шкільного віку, які мають порушення мовленнєвого розвитку, мовлення виступає основною умовою їхнього розвитку, передусім комунікативного. Воно виконує когнітивну, регулятивну та комунікативну функції, є своєрідним «каналом розвитку інтелекту» дитини, створює передумови для корекції її пізнавальної діяльності та забезпечує засобами для успішної соціальної взаємодії з навколишніми людьми. Комунікативні труднощі можуть спричиняти комунікативний збій, який виникає внаслідок порушення рівноваги в системі спілкування та проявляється у недостатньо адекватній комунікації або повному нерозумінні між співрозмовниками. Незалежно від часу появи мовлення та рівня його сформованості, частина дітей із порушеннями мовлення не використовує його повною мірою як засіб комунікації, хоча й звертається до нього для задоволення окремих комунікативних потреб. Патогенетичним механізмом виникнення комунікативних девіацій є деформація майже всіх складових комунікативного акту: психологічних і когнітивних характеристик мовця, контексту й ситуації спілкування, каналів передавання інформації, а також засобів мовного коду. В умовах інклюзивного навчання це створює значні труднощі у спілкуванні з однокласниками, педагогами, фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу та іншими учасниками освітнього процесу, що, ускладнює засвоєння навчального матеріалу. Саме тому важливого практичного значення для молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку, які мають труднощі у спілкуванні, набуває організація взаємодії між суб'єктами комунікації з дотриманням норм мовленнєвого етикету [4; 5].

Активізація комунікативної діяльності молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку трактується як сукупність спеціально організованих і цілеспрямованих заходів, спрямованих на подолання комунікативних девіацій шляхом побудови індивідуальної траєкторії розвитку їхніх комунікативних умінь. Траєкторія формування комунікативних умінь, на наш погляд,

виступає як окреслений напрям реалізації комунікативного потенціалу особистості, що передбачає виконання комплексу мовленнєвих дій, орієнтованих на досягнення визначеної мети комунікації. Застосування зазначеної траєкторії формування комунікативних умінь, з одного боку, дозволяє залучити дитину з порушеннями мовлення до активної участі в комунікативних ситуаціях, що сприяє розвитку її мовленнєво-комунікативних якостей (правильності, виразності, зрозумілості, емоційності, доречності, точності, тощо); з іншого боку – сприяє становленню навичок толерантної діалогічної взаємодії з дотриманням правил мовленнєвого етикету, тобто культури спілкування [1].

Практичне впровадження траєкторії формування комунікативних умінь у межах спеціально організованого логокорекційного навчання молодших школярів із мовленнєвими порушеннями спрямовується на реалізацію комплексу взаємопов'язаних завдань. Насамперед ідеться про: усунення перешкод у спілкуванні; формування комунікативної мотивації та розвиток здатності ініціювати мовленнєву взаємодію; засвоєння складових мовленнєвої діяльності, зокрема фонетико-фонематичного, лексико-граматичного та синтаксичного рівнів; практичне використання мовленнєвих засобів у процесах сприймання на слух, усного висловлювання, читання і письма; вдосконалення симультанних і сукцесивних мисленнєвих операцій; організація ефективної вербальної взаємодії між учасниками комунікації з дотриманням правил мовленнєвого етикету; формування вмінь підтримувати та завершувати комунікативні акти [5].

Одним із ключових завдань учителя-логопеда у процесі формування комунікативної компетентності, на думку І. Марченко, є створення таких педагогічних умов, за яких учні опановують уміння та навички, що забезпечують високий рівень мовленнєвої взаємодії. Готовність до повноцінної комунікації включає: наявність мотивації до встановлення контактів з іншими людьми; здатність ефективно організовувати процес спілкування, що передбачає вміння уважно слухати співрозмовника, емоційно відгукуватися на його стан, виявляти емпатію та конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації; володіння знаннями щодо норм і правил мовленнєвої поведінки, яких необхідно дотримуватися під час взаємодії [6].

Початок шкільного навчання дає дитині молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями можливість перейти до нової соціальної ролі та зайняти іншу життєву позицію, пов'язану з виконанням суспільно значущої навчальної діяльності. У цей період у більшості молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку формуються передумови становлення важливих соціальних якостей, що забезпечують ефективну соціальну адаптацію. До мовлення молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку висуваються такі вимоги: змістовність мовлення: висловлюватися усно або письмово можна лише щодо того, що дитина добре усвідомлює та знає; логічність, послідовність і структурна чіткість мовлення; точність – здатність не лише передавати факти, спостереження чи емоції відповідно до ситуації, а й

добирати найдоцільніші мовленнєві засоби для їх вираження; виразність мовлення – уміння емоційно, переконливо й стисло формулювати думку, впливати на співрозмовника інтонацією, добором фактів, побудовою речень і лексичними засобами; доступність (зрозумілість) мовлення – забезпечення такого способу викладу, який є зрозумілим для адресата висловлювання [3].

Отже, про правильне мовлення можна говорити лише тоді, коли воно є багатим і насиченим різноманітними лексичними та граматичними засобами, точно передає зміст висловлювання й ураховує особливості конкретної ситуації спілкування. Високий рівень сформованості комунікативних умінь забезпечує можливість результативно взаємодіяти з іншими людьми в різних видах діяльності. Саме тому важливо розпочинати формування комунікативних умінь у молодшому шкільному віці, що створює основу для їх подальшого поетапного розвитку.

Активізація комунікативної діяльності молодших школярів передбачає процес стимулювання учнів до активного, цілеспрямованого та змістовного спілкування. Комунікація є невід'ємною складовою будь-якого уроку, тому розвиток комунікативних умінь учнів сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу. Комунікативний розвиток являє собою як кількісне накопичення, що проявляється у збільшенні словникового запасу та обсягу висловлювань, так і якісні зміни, пов'язані з удосконаленням звуковимови, розвитком зв'язного мовлення та розумінням зверненого мовлення. Водночас основним показником інтенсивності та успішності становлення комунікативної особистості є здатність розуміти, формулювати й розв'язувати різноманітні комунікативні завдання. Це передбачає вміння доцільно, правильно й ефективно використовувати власну мовленнєво-мисленнєву діяльність у взаємодії з іншими людьми, інформаційними засобами та самим собою.

У процесі інклюзивного навчання вчителю-логопеду необхідно приділяти особливу увагу посиленню пізнавальної діяльності учнів із мовленнєвими порушеннями, оскільки саме вона є підґрунтям для засвоєння знань, набуття практичних умінь і розвитку комунікативних навичок. Активізація пізнавальної сфери молодших школярів з порушеннями мовлення здійснюється шляхом використання спеціальних мотиваційних методів, які поділяються на три основні групи: 1) методи, що викликають позитивні емоції; 2) методи, спрямовані на підвищення зацікавленості пізнавальною діяльністю; 3) методи, орієнтовані на виховання відповідального ставлення. Основу таких методів становлять міжособистісні взаємини педагога з учнями, які сприяють формуванню в дітей молодшого шкільного віку позитивної мотивації до навчання. Методи, спрямовані на емоційне стимулювання, забезпечують виникнення позитивного ставлення до освітньої діяльності, її змістового наповнення, форм проведення та способів організації. Емоційне піднесення, яке виникає під час навчальних занять, посилює концентрацію уваги, покращує процеси запам'ятовування та сприяє глибшому осмисленню матеріалу. До цієї групи належать: а) створення

умов для переживання успіху; б) використання схвалення й підтримки у процесі навчання; в) упровадження дидактичних ігор та ігрових елементів. Методи, спрямовані на розвиток пізнавальної зацікавленості, активізують психомовленнєву діяльність молодших школярів. Найбільш значущими серед них є: а) підготовка учнів до сприйняття нового матеріалу; б) використання навчального матеріалу в межах захопливого сюжетного контексту; в) підвищення інтересу за рахунок привабливого змістового наповнення; г) організація умов, що спонукають дітей до самостійного творчого пошуку [8].

Формування комунікативних умінь, а також посилення мотиваційної складової мовлення стають можливими за рахунок зменшення психоемоційної напруги через залучення елементів різних психотерапевтичних методів (імаготерапії, казкотерапії, ізотерапії, кольоротерапії, бібліотерапії, ігротерапії, тілесно-орієнтованої та анімаційної терапії) [3]. Важливе значення має формування у дітей емоційної врівноваженості за допомогою ігрових вправ і завдань, спрямованих на розпізнавання та розрізнення емоційних станів, а також опанування ними конструктивних способів вираження почуттів, що сприяє закріпленню навичок самоконтролю емоцій і переживань.

Методи організації взаємодії між учнями та набуття ними соціального досвіду реалізуються у процесі діалогічного спілкування, яке забезпечує формування і підтримку спільної навчальної діяльності. У педагогічній практиці найчастіше застосовуються такі методи: а) оволодіння базовими правилами ведення діалогу; б) використання взаємоперевірки за зразками, запропонованими вчителем; в) організація взаємного виконання завдань; г) виконання вправ, розроблених однокласниками, як у шкільних умовах, так і вдома; г) спільний пошук найбільш доцільного способу розв'язання; д) робота в малих групах протягом певного часу; е) створення ситуацій колективного емоційного переживання [3].

У процесі формування комунікативних компетентностей доцільно застосовувати методи формування діалогічного мовлення, методи розвитку монологічного мовлення, комплексний підхід до навчання різних видів мовленнєвої діяльності, а також систему роботи над розвитком зв'язного усного і писемного мовлення в початковій школі [12]. Отже, включення спеціально розроблених вправ і комунікативних ситуацій до змісту навчального предмета «Читання» сприяє досягненню стійких позитивних результатів. Безперечно, одним із найефективніших джерел збагачення словникового запасу школярів є художня література, класичні тексти, а також мовлення освічених людей, насамперед учителів. Водночас важливого значення набуває усунення з мовлення учнів ненормативної лексики, діалектних форм і жаргонізмів. Ситуації, які створюються на уроках літературного читання, мають бути спрямовані на те, щоб дитина емоційно переживала вчинки літературних персонажів, навчалася довіряти, дружити, виявляти повагу, любити та аналізувати різноманітні життєві обставини. Такий підхід сприяє мовленнєвому розвитку учня, формує вміння

брати участь у діалогічному обговоренні вчинків і перевтілень літературних героїв, а також створює широкі можливості для розвитку монологічного мовлення.

Навчальна кооперація виступає засобом розвитку мовлення молодших школярів з порушеннями мовлення. Робота в парах і невеликих групах сприяє організації комунікації, оскільки кожна дитина отримує можливість спілкуватися із зацікавленим партнером. Однією з основних умов побудови діалогу є створення атмосфери довіри, доброзичливості, відкритості, взаєморозуміння та співпраці між рівноправними, хоча й різними учасниками спілкування. У процесі побудови комунікації доцільно дотримуватися таких правил ведення діалогу: цінною є кожна висловлена думка; якщо хочеш висловитися підніми руку; кожен має право на будь-яку реакцію, окрім байдужості чи неповаги; звертатися до співрозмовника слід на ім'я; потрібно сидіти так, щоб бачити обличчя того, хто говорить; варто дати іншій людині можливість висловити власну думку, а собі – зрозуміти її; навіть відсутність очікуваного результату також є певним результатом; зауваження та критичні висловлювання повинні бути коректними й делікатними; голос є природним засобом вираження, тому необхідно вчитися правильно ним користуватися. Творчі ігри, окрім освітнього та виховного впливу, забезпечують формування комунікативних навичок і створюють умови для того, щоб діти могли емоційно проживати, усвідомлювати та відчувати різноманітні яскраві події в уявно створених обставинах. Гра виступає не лише способом відображення та переживання певних дій чи ситуацій, а й поєднує мислення, практичну діяльність і художній образ. Саме цим визначається її педагогічна та навчальна цінність. Таким чином, основу формування комунікативних навичок молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку становлять діалог, безпосередня взаємодія, тренінгові вправи та мовленнєве спілкування. Практикування комунікації під час навчальних занять дає молодшому школяру з порушеннями мовлення змогу не лише покращити власні освітні результати, а й певною мірою вплинути на майбутнє професійне самовизначення [11].

У системі інклюзивного навчання в початковій школі провідне місце належить груповим формам роботи, спільним заходам та ігровій діяльності. Такі види діяльності сприяють тому, що молодші школярі з порушеннями мовленнєвого розвитку легше адаптуються до суспільства й почуваються повноцінними учасниками соціального середовища. Використання зазначених форм роботи позитивно впливає на розвиток комунікативних компетентностей дітей, робить їх більш упевненими, відкритими та схильними до спілкування. Найбільш результативно комунікативна компетентність молодших школярів з порушеннями мовлення формується у спеціально організованій колективній діяльності, побудованій на засадах співробітництва. Останнім часом у початковій школі все більше уваги приділяється кооперативним формам навчання. Результати досліджень психологів і вітчизняних науковців свідчать

про те, що освітній процес поступово набуває соціально-комунікативного характеру, а інклюзивний клас розглядається як особлива система взаємодії. Саме тому залучення учнів із порушеннями мовлення до спільної навчальної діяльності сприяє розвитку їхньої комунікативної компетентності. Навчальна кооперація визначається як змістовна та продуктивна міжособистісна взаємодія школярів, яка забезпечує формування соціально важливих якостей особистості шляхом взаємного збагачення учасників, розподілу ролей, функцій і обов'язків, осмислення процесу та результатів спільної діяльності, а також використання педагогічних знань як одного з провідних джерел інформації [8].

Поняття «навчальна кооперація» за своїм змістом є близьким до терміна «співпраця». У науковій літературі розглядаються різні підходи до організації навчального процесу на засадах взаємодії в малих групах у початковій школі. Робота в невеликих групах може застосовуватися практично на будь-якому уроці. Зазвичай група формується з чотирьох учнів із різним рівнем навчальної підготовки. Типова побудова уроку передбачає таку послідовність етапів: актуалізація опорних знань (пояснення нового матеріалу та його опрацювання вчителем); індивідуальне закріплення набутих умінь (групова робота, під час якої спільне для всіх груп завдання виконується з коментуванням); підсумкова індивідуальна перевірка засвоєного матеріалу у формі тестування або опитування (оцінювання здійснюється для всіх учасників групи, причому кожен отримує спільний результат). Організація навчання у співпраці під час читання та створення текстів у парах може реалізовуватися по-різному. Учні, об'єднані у четвірки, розподіляються на пари. Одна пара самостійно опрацьовує текст, читаючи його одне одному, складає план переказу, переказує або обговорює прочитане, визначає ключові ідеї, виконує письмові відповіді на запитання до тексту, працює зі словниковим матеріалом. У цей час із другою парою безпосередньо взаємодіє педагог. Якщо клас не поділяється на однорідні групи, всі учні в межах різних груп виконують спільну діяльність, прагнучи визначити основну думку тексту, осмислити загальний зміст твору та дати відповіді на проблемні запитання. У такому форматі клас функціонує як єдина команда. Уся робота в групах відбувається під постійним керівництвом учителя. Контрольні тести пропонуються учням лише після того, як педагог переконується у їхній готовності до виконання завдань [5]. Прийом «Пилка» доцільно застосовувати у ситуаціях, коли навчальний матеріал піддається поділу на окремі логічно завершені фрагменти. Обов'язковою умовою його використання є відповідність кількості цих фрагментів чисельності учасників навчальної групи. Реалізація зазначеного підходу може відбуватися через виконання тестових завдань із використанням карток, надання усних відповідей на запитання вчителя, які добираються ним індивідуально для окремих учнів, або шляхом підготовки спільної групової доповіді. Характерною рисою є те, що підсумкове оцінювання є єдиним для всієї групи. У початковій школі найбільш ефективним є використання цього методу на уроках «Я досліджую світ», образотворчого

мистецтва, природознавства та літературного читання (особливо під час узагальнювального повторення) [10].

Отже, реалізовані способи організації навчальної взаємодії у форматі співпраці сприяють результативному формуванню комунікативної компетентності молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку. Вони активізують пізнавальний інтерес учнів до глибшого опанування навчального матеріалу, стимулюють розвиток творчих здібностей і дослідницької активності, формують уміння працювати в групі, а також допомагають долати невпевненість у власних навчальних можливостях. Окрім цього, такі підходи забезпечують створення комфортного психологічного середовища для кожного учня в межах творчого колективу.

У сучасній освітній практиці для розвитку комунікативної компетентності молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку широко застосовуються інноваційні інтерактивні методи: брейн-стормінг (мозковий штурм) – спрямований на генерацію великої кількості ідей для розв'язання проблемного завдання у доступній для школярів формі; веб-квести – переважно колективна діяльність, що передбачає пошук і опрацювання інформації в мережі Інтернет із різних джерел для розв'язання проблемних завдань; гейміфікація – застосування ігрових елементів у навчальному процесі, наприклад організація змагальності між класами з отриманням символічних заохочень; гумористичне подання матеріалу (гуморизація) – подача навчального змісту у легкій, жартичливій формі; метод проєктів – реалізація дослідницьких, творчих, ігрових, інформаційних і пригодницьких проєктів, що поєднують теоретичні знання з практичним застосуванням; рольові ігри – моделювання ситуацій, у яких учні виконують різні соціальні ролі, зокрема й роль учителя; скрайбінг – супровід усного мовлення швидкими графічними замальовками; сторітеллінг – створення історій виховного, навчального або корекційно-розвиткового змісту з метою кращого запам'ятовування матеріалу та усвідомлення його внутрішніх зв'язків; метод ТАН-Содерберг – візуалізація інформації за допомогою піктограм і використання технології глобального читання [2; 7].

Висновки. Результативність формування комунікативної компетентності у молодших школярів, які мають порушення мовленнєвого розвитку, значною мірою забезпечується використанням інноваційних методів в умовах інклюзивного навчання. Запровадження такого педагогічного підходу сприяє не лише вдосконаленню мовленнєвих і комунікативних навичок у молодших школярів з мовленнєвими порушеннями, а й формуванню впевненості у власних можливостях, позитивного самосприйняття та адекватної самооцінки, успішному включенню в освітнє середовище, що створює базис для їх подальшого соціального розвитку. Перспективним напрямом подальших дослідницьких пошуків вважаємо визначення концептуальних положень диференційованого підходу до формування комунікативної компетентності молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивного навчання.

Література

1. Данілавичюте Е. А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Особлива дитина: навчання і виховання. 2018. № 3(87). С. 7–19.
2. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі : колективна монографія / за заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.
3. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків: Ранок, 2019. 304 с.
4. Компанець Н. М., Коваль-Бардаш Л.В. Включення дітей з особливими потребами у соціальне середовище: особливості формування комунікації та подолання поведінкових розладів: навчально-методичний посібник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 173 с.
5. Лопатинська Н. А., Іванова О.С. Активізація комунікативної діяльності молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. Вип. 10(16). С. 589–599.
6. Марченко І. С. Можливості комунікації дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Інтеграція науки і практики в умовах модернізації спеціальної освіти України : збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 23–24 березня 2023 р.) / за заг. ред. С. Д. Яковлевої, Н. В. Кабельнікової. Івано-Франківськ, 2023. С. 121–128.
7. Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова українська школа» (для здобувачів вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта» денної та заочної форм навчання) : навчальний посібник / уклад С. В. Стеблюк. Ужгород: [б. в.], 2023. 113 с.
8. Миронова С. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
9. Погорелова Т. В. Формування комунікативної компетентності першокласників. Початкове навчання та виховання. 2018. № 13–15. С. 44–50.
10. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
11. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів: Світ, 2020. 264 с.
12. Шеремет М. К., Тарасун В. В. Логопедія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 376 с.

References:

1. Danilavichiutė, E. A. (2018). Dity z osoblyvymy osvitynymy potrebamy v inkliuzyvnomu seredovyshchi [Children with special educational needs in an inclusive environment]. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia – A child with special needs: education and upbringing, 3(87), 7–19 [in Ukrainian].
2. Yefremova, H. L. (Eds.). (2020). Innovatsiini tekhnolohii v suchasnomu osvitnomu prostori [Innovative technologies in the modern educational space]. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
3. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). Navchannia ditei z osoblyvymy osvitynymy potrebamy v inkliuzyvnomu seredovyshchi [Education of children with special educational needs in an inclusive environment]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
4. Kompanets, N. M., & Koval-Bardash, L. V. (2021). Vkliuchennia ditei z osoblyvymy potrebamy u sotsialne seredovyshche: osoblyvosti formuvannia komunikatsii ta podolannia povedynkovykh rozladiv [Inclusion of children with special needs in the social environment: aspects

of communication development and overcoming behavioural disorders]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].

5. Lopatynska, N. A., & Ivanova, O. S. (2023). Aktyvizatsiia komunikatyvnoi diialnosti molodshykh shkoliariv z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v umovakh inkliuzyvnoho navchannia [Enhancing the communicative skills of primary school pupils with special educational needs in an inclusive learning environment]. Aktualni pytannia u suchasni nautsi – Current issues in modern science, 10(16), 589–599 [in Ukrainian].

6. Marchenko, I. S. (2023). Mozhlyvosti komunikatsii ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia [Communication options for children with severe speech impairments]. S. D. Yakovlevoi, N. V. Kabelnikovoi (Eds), Intehratsiia nauky i praktyky v umovakh modernizatsii spetsialnoi osvity Ukrainy – The integration of science and practice in the context of the modernisation of vocational education in Ukraine: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, (pp. 121–128). Ivano-Frankivsk: KhDU [in Ukrainian].

7. Stebliuk, S. V. (Eds.). (2023). Metodyka inkliuzyvnoho navchannia za Kontseptsiei «Nova ukrainska shkola» (dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity spetsialnosti 016 «Spetsialna osvita» dennoi ta zaochnoi form navchannia) [Methodology of inclusive education based on the «New Ukrainian School» concept (for students of the 016 «Special Education» degree programme, both full-time and part-time)]. Uzhhorod: [N. p.] [in Ukrainian].

8. Myronova, S. (2020). Nova ukrainska shkola: osoblyvosti orhanizatsii osvithnoho protsesu uchniv pochatkovoї shkoly v inkliuzyvnykh klasakh [The New Ukrainian School: Peculiarities of Organizing the Educational Process of Primary School Students in Inclusive Classes]. Ternopil: Aston [in Ukrainian].

9. Pohorielova, T. V. (2018). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti pershoklasnykiv [Developing communication skills in primary school pupils]. Pochatkove navchannia ta vykhovannia – Early childhood education and care, 13–15, 44–50 [in Ukrainian].

10. Ponomarova, K. I. (2020). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy [Developing communicative competence in primary school pupils through the teaching of the Ukrainian language]. Kyiv: KONVI PRINT [in Ukrainian].

11. Ribtsun, Yu. V. (2020). Uchni pochatkovykh klasiv iz tiazhkymy porushenniamy movlennia: navchannia ta rozvytok [Primary school pupils with severe speech impairments: education and development]. Lviv: Svit [in Ukrainian].

12. Sheremet, M. K., & Tarasun, V. V. (2020). Lohopediia [Logopedics]. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 23.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.05.2026

